
REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “ÇALI KUŞU” ROMANINDAKİ SIFAT
TAMLAMALARININ DERİN YAPISI VE ÖĞRETİMİ ÜZERİNE

TEACHING AND THE STRUCTURE OF THE ADJECTIVE
PHRASES IN “ÇALI KUŞU” BY REŞAT NURİ GÜNTEKİN

Öğrt. Turgut BAYDAR
Millî Piyango Anadolu Lisesi, Erzincan
Dr. Arzu Sema ERTANE BAYDAR
Atatürk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Erzincan

ÖZET

Bu çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Çalı Kuşu* isimli romanındaki sıfat tamlamalarının yapıları, cümlelerde ne tür görevler alabildikleri, diğer kelime gruplarının yapısına ne ölçüde katılabildikleri ve öğretimi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Çalı Kuşu*, sıfat tamlamaları, sıfat tamlamalarının yapıları, öge oluşları, öğretimi.

ABSTRACT

In this study; the structure of adjective phrases in *Çalı Kuşu* by Reşat Nuri Güntekin, what functions they can take in sentences, what amount they could be used with other phrases and teaching of them have been studied.

Key Words: *Çalı Kuşu*, adjective phrases , the structure of the adjective phrases , functions that can take in sentences , teaching the structures.

Kelime grupları, söz diziminde ağırlıklı olarak kullanılmakta ve ifadeye zenginlik kazandırmaktadır. Tabii yapıya uygun olarak kelime gruplarının kendi içlerinde bir tamlayan (belirten) ve tamlanan (belirtilen) ilişkisi mevcuttur. Sıfat tamlamaları da Türkçe söz diziminde en çok kullanılan kelime gruplarından biridir.

“Bir dilde kavramlar işaretlenirken/adlandırılırken bazen söz konusu kavramı ifade etmek için tek bir kavram işareti (kelime) yeterli gelmez. Bu durumda birden fazla anlam ögesi, görevli dil öğelerinin de (ek ve edatların da) yardımıyla dilin kuralları dâhilinde birlikte kullanılarak ilgili kavram işaretlenir. Türkçede “belirtisiz isim tamlamaları”nın, “niteleme sıfat tamlamaları”nın, “tekrar grupları”nın, “birleşik kelimelerin”, “deyimler”in...

birden fazla anlam ögesiyle karşılandıkları ve genel anlamlı bir kavramı ifade ettikleri görülür.” (Alyılmaz 2003: 148)

“Bir isim unsurunun, bir sıfat unsuruyla nitelendiği kelime grubudur.

Sıfat tamlamasında ana unsur isimdir, sonda bulunur. Sıfat, yardımcı unsurdur; ismin önünde yer alarak ismi nitelik bakımından tamamlar. Yani sıfat tamlayan, isim tamlanan unsurdur...

Bu tamlamada, isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. İki unsur da gruplaşmayı sağlayan herhangi bir ek taşımaz.” (Karahan 1991: 9-10)

Bu çalışmamızda Reşat Nuri Güntekin’in *Çalı Kuşu* isimli romanındaki sıfat tamlamalarının yapıları, cümlelerde ne tür görevler alabildikleri, diğer kelime gruplarının yapısına ne ölçüde katılabildikleri ve öğretimi üzerinde duracağız. Örneklerdeki ilk numara taranan eserin sayfasını, ikinci numara ise paragrafını göstermektedir.

Metnimizdeki sıfat tamlamalarında sıfat olan unsur, tek kelimedenden ibaret niteleme ve belirtme sıfatı olabildiği gibi bir kelime grubu da olabilmektedir. Sıfat unsuru kelime grubu şeklinde olan sıfat tamlamalarında, bu kelime grubu; sıfat-fiil grubu, isim tamlaması, edat grubu, sayı grubu, bağlama grubu ve tekrar grubu şeklinde görülmektedir.

Metindeki sıfat tamlamaları cümle içinde özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem görevi üstlenmektedir. Sıfat tamlamaları, başka kelime grupları içinde de tamlayan ve tamlanan unsur olarak görülebildiği gibi, asıl unsura bağlı bir yardımcı unsur da olabilmektedir.

1. Yapı Bakımından Sıfat Tamlamaları

1.1. Sıfat Unsuru Tek Kelime Olan Sıfat Tamlamaları

1.1.1. Sıfat Unsuru Niteleme Sıfatı Olan Tamlamalar

“genç kız (7/2), kırmızı ilâç (7/4), kızgın güneş (8/5), kocaman adam (9/6), garip oyunlar (10/3), sakın ciddiyet (266/7)”

1.1.2. Sıfat Unsuru Belirtme Sıfatı Olan Tamlamalar

“*dördüncü sınıf (5/1), ilk hatıra (5/1), bir köşe (5/2), öte yan (5/5), her sabah (8/2), başka kimse (9/6), iki sene (10/8), bu hastalık (11/1), son gün (12/1), bir tezkire (245/2)*”

1.2. Sıfat Unsuru Kelime Grubu Şeklinde Olan Sıfat Tamlamaları

1.2.1. Sıfat Unsuru Sıfat-Fiil Grubu Olan Tamlamalar

“*bizden gizlemeye çalıştıkları hayat (5/8), denizden çıkan balık (8/7), yeni ölmüş çocuk (8/4), ortaya konan sini (9/1)*”

1.2.2. Sıfat Unsuru İsim Tamlaması Olan Tamlamalar

“*Besime teyzemin oğlu Kâmrân (16/3), Fransızca muallimimiz Sör Aleksi (5/1), bizim bir arada geçirdiğimiz son gün (12/1), coğrafya hocası Ömer Bey (214/7)*”

1.2.3. Sıfat Unsuru Edat Grubu Olan Tamlamalar

“*balıklar gibi bir göl (7/4), filiz gibi boy (7/6), balık gibi göl (7/6)*”

1.2.4. Sıfat Unsuru Sayı Grubu Olan Tamlamalar

“*on iki yaş (21/3), on beş gün (27/2), iki yüz elli kuruş (200/2), üç yüz altmış beş gün (229/1)*”

1.2.5. Sıfat Unsuru Bağlama Grubu Olan Tamlamalar

“*serin ve mağmun boşluk (5/5), hafif ve dikkatsiz bir çocuk (7/1), hasta ve hassas Şeyh (219/1), iri ve yayvan dallar (32/1), parlak ve yumuşak deri (36/14), yelkensisiz ve dumansız deniz (59/11)*”

1.2.6. Sıfat Unsuru Tekrar Grubu Olan tamlamalar

“*garip garip huylar (6/5), koskoca kadın (31/2), sürü sürü ahbablar (53/1), bembeyaz yaka (20/8), kucak kucak teller (25/4)*”

2. Cümledeki Görevi Yönünden Sıfat Tamlamaları

Metnimizdeki sıfat tamlamaları, içinde bulunduğu cümlenin özelliğine göre özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem olmaktadır.

2.1. Sıfat Tamlamasının Özne Olarak Kullanılması

Öznesi sıfat tamlaması olan cümleler, yüklemi bakımından hem fiil hem de isim cümlesi olabilmektedir. Özne olan sıfat tamlamaları yalın hâlde bulunmaktadır.

Fakat zavallı kadın, sıhhatçe hiç bana benzememiş. (10/11)

Bulduğumuz ev kalabalıktı. (12/2)

Yalımızın arkasındaki korulukta bir taş havuz, bu havuzun kenarında, kolları omuz başlarından kopmuş çıplak bir çocuk heykeli vardı. (12/6)

2.2. Sıfat Tamlamasının Nesne Olarak Kullanılması

Nesne görevi üstlenen sıfat tamlamaları ya belirsiz ya da belirli nesne durumunda olmaktadır. Belirli nesne olan tamlamalar, yükleme hâli ekini almaktadır.

Fakat ben, nedense hiçbir şey sezememiştim. (12/2)

Ehemiyesiz küçük kusurlarımızı daha ziyade hoş görürüz. (348/2)

2.3. Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

Sıfat tamlamalarının bu görev ile kullanıldığı cümleler, daha çok fiil cümleleri şeklindedir.

Sıfat tamlamaları cümlelerde yer tamlayıcısı olurken; yönelme, bulunma ve çıkma hâli eklerinden birini almaktadır.

İşte o sıralarda yukarıda söylediğim köye gelmişiz. (8/6)

Yalımızın arkasındaki korulukta bir taş havuz, bu havuzun kenarında, kolları omuz başlarından kopmuş çıplak bir çocuk heykeli vardı. (12/6)

Çok küçük yaşta kaybettiğim annemden aklımda pek fazla bir şey kalmamıştı. (6/2)

2.4. Sıfat Tamlamasının Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

Zarf tümleci olarak kullanılan sıfat tamlamaları ya yalın hâlde bulunmakta ya da hâl eklerinden birini almaktadır.

Babam, o zaman Musul'da imiş. (8/2)

İlk senelerde bir çöl çocuğu gibi büyümüşüm. (8/5)

Dün gece sıra benimdi. (219/2)

2.5. Sıfat Tamlamasının Yüklem Olarak Kullanılması

Cümlelerde yüklem görevi üstlenen sıfat tamlamaları “i-“ fiili ile çekime girmektedir.

Dördüncü sınıftaydım. (5/1)

Bana gelince, ben bambaşka bir çocuktum. (6/2)

Hüseyin, delişmen bir adamdı. (9/5)

3. Sıfat Tamlamasının Kelime Grupları İçinde Durumu

Metnimizdeki sıfat tamlamalarının kelime grupları içinde kullanılmasını şu başlıklar altında inceledik.

3.1. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlayan Unsur Olarak Kullanılması

“*küçük karyolamın üstü*, (6/1), *siyah elbisenin içi* (7/6), *kızgın güneşlerin altı* (8/5), *o zamanın seneleri* (10/8), *bu hanımın sakın ciddiyeti* (266/7)”

3.2. Sıfat Tamlamasının İsim Tamlamalarında Tamlanan Unsur Olarak Kullanılması

“*odanın bir köşesi* (10/6), *zavallının bembeyaz yakası* (20/8), *büyük ablasının bir tezkiresi* (245/2), *paşanın büyük kızı* (249/9), *bu hanımın sakın ciddiyeti* (266/7)”

3.3. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olarak Kullanılması

“*küçük gönüllü çocuklar* (22/8), *mavi gözlü İsa* (25/5), *tatlı sesli adam* (28/18)”

3.4. Sıfat Tamlamasının Başka Sıfat Tamlamalarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

“*kuru bir ırmak* (8/1), *bir küçük köy* (8/1), *bu kırık heykel* (12/7)”

3.5. Sıfat Tamlamasının Edat Gruplarında İsim Unsuru Olarak Kullanılması

“*büyük adam gibi* (9/4), *bir mevsim için* (11/3), *iki ay için* (11/3), *başka çocuklar gibi* (13/6)”

4.

”Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime grubu için birden fazla kelime birtakım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böyle belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime grubundaki bütünlük bilhassa mana bakımından göze çarpar. Kelime grubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime grubunun kullanılmasında da bu bütünlük kendisini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime grupları ile bir bütün hâlinde münasebete geçtiği gibi, cümlelere de bir bütün hâlinde iştirak eder. Bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün grubu şümulü içine alır.” (Ergin 1989: 353)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi kelime grupları cümlelerde kullanılırken -kaç kelimedenden oluşurlarsa oluşsunlar- tek bir kelime gibi görev yaparlar ve tek bir kavramı bildirirler. Bu nedenle cümle çözümlemeleri yapılırken bir sıfat tamlamasının tamlayanını ve tamlananını birbirinden ayırmamak gerekir.

Örnekler:

“*Fakat zavallı kadın, sıhhatçe hiç bana benzememiş.*” (10/11)

Yukarıdaki cümlede geçen “*zavallı kadın*” sıfat tamlaması, yalnız hâlde kullanılarak cümlenin öznesi olmuştur.

“*Ehemmiyetsiz küçük kusurlarımızı daha ziyade hoş görürüz.*” (348/2)

Yukarıdaki cümlede geçen “*ehemmiyetsiz küçük kusurlarımız*” sıfat tamlaması yükleme hâli ekini alarak cümlede belirli nesne görevini üstlenmiştir.

“*İşte o sıralarda yukarıda söylediğim köye gelmişiz.*” (8/6)

Yukarıdaki cümlede geçen “*yukarıda söylediğim köy*” sıfat tamlaması yönelme hâli ekini alarak cümlede yer tamlayıcısı olmuştur.

“*İlk senelerde bir çöl çocuğu gibi büyümüşüm.*” (8/5)

Yukarıdaki cümlede geçen “*ilk seneler*” sıfat tamlaması bulunma hâli ekini alarak cümlede zarf tümleci olmuştur.

“*Bana gelince, ben bambaşka bir çocuktum.*” (6/2)

Yukarıdaki cümlede geçen “*bambaşka bir çocuk*” sıfat tamlaması da “i-“ fiilinin görülen geçmiş zamanıyla çekime girerek yüklem olmuştur.

SONUÇ

Kelime grupları her tür edebî eserde olduğu gibi *Çalı Kuşu*'nda da sıkça geçmektedir. Söz konusu metinde sıfat tamlamaları diğer kelime gruplarına oranla daha ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Sıfat tamlamalarının tamlayan, tamlanan ya da hem tamlayan hem de tamlanan unsurları tek kelimedenden ibaret olabildikleri gibi, bunlar birer kelime grubu şeklinde de olabilmekte; ayrıca, sıfat tamlamaları başka kelime gruplarının yapısına yardımcı ya da ana unsur olarak da katılabilmektedir.

Metindeki sıfat tamlamaları, isimler cümlelerde ne tür öge olabiliyorsa o öge durumlarında bulunabilmektedir. Kelime grupları tek bir kelime gibi görev yaptıkları için sıfat tamlamaları da bir isim gibi vazife görmüşlerdir. Metindeki sıfat tamlamaları cümlelerde özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve yüklem görevleri ile kullanılmışlardır.

Bir edebî eserden hareketle sıfat tamlamalarının derin yapılarının tespiti, tamlayan (belirten/niteleyen) tamlanan (belirtilen/nitelenen) ilişkilerini göstermesi bakımından olduğu kadar cümle ve kelime grubu tahlillerinin sağlıklı yapılmasında da son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D., (1980), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 2*, TDK yayınları, Ankara.
- Alyılmaz, C., (1994), *Orhun Yazıtlarının Söz Dizimi*, Erzurum.
- Alyılmaz, C., (2003), “Türkçede Fiil Deyimleri ve Öğretimi Üzerine”, *Türk Dili*, 620: 148-156.
- Atabay, N., Özel, S., Çam, A., (1981), *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, TDK yayınları, Ankara.
- Atabay, N., Kutluk, İ., Özel, S., (1983), *Sözcük Türleri*, TDK yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T., (1995), *Türkçenin Grameri*, TDK yayınları, Ankara.
- Baydar, T., (2001), *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” İsimli Romanında Kelime Grupları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.
- Beserek, A., (1991), *Türkçede Cümle Yapısı*, MEB yayınları, İstanbul.
- Bilgegil, K., (1963), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul.
- Bilgin, M., (2002), *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Bozkurt, F., (1995), *Türkiye Türkçesi*, İstanbul.
- Börekçi, M., (1995), *Atatürk’ün “Nutuk”unda Söz Dizimi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- Cemiloğlu, İ., (1994), *14. Yüzyıla Ait Bir Kısas-ı Enbiya Nüshası Üzerinde Sentaks İncelemesi*, TDK yayınları, Ankara.
- Cemiloğlu, İ., (2000), “Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot”, *Türk Dili*, 587: 478-483.
- Cemiloğlu, İ., (2001), *Dede Korkut Hikâyeleri Üzerinde Söz Dizimi Bakımından Bir İnceleme*, TDK yayınları, Ankara.
- Delice, İb., (2003), *Türkçe Sözdizimi*, Kitabevi, İstanbul.
- Dizdaroğlu, H., (1976), *Tümcebilgisi*, TDK yayınları, Ankara.
- Ediskun, H., (1992), *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitap Evi, İstanbul.
- Eker, S., (2003), *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Emre, A. C., (1988), “Türkçede Cümle”, *TDAY-Belleten*, Ankara, (1954): 105-180.

- Emre, A. C., (1988), "Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi", TDAY-Belleten, Ankara, (1955): 23-58.
- Emre, A. C., (1945), *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul.
- Ergin, M., (1987), *Türk Dili*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M., (1989), *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Ertane Baydar, A. S., Baydar, T., (2001), "Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 16: 27-47.
- Gemalmaz, E. (1994), "Türkçede İsim Tamlamalarının Derin Yapısı", *Standart Türkiye Türkçesi İle İlgili Yazılar*, Erzurum.
- Gencan, T. N., (1962), *Dilbilgisi*, İstanbul.
- Gülensoy, T., (1994), *Türkçe El Kitabı I*, Kayseri.
- Güntekin, R. N., (1970), *Çalı Kuşu*, İstanbul.
- Hatiboğlu, V., (1972), *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara.
- Hatiboğlu, V., (1988), "Kelime Grupları ve Kuralları", TDAY-Belleten, Ankara, (1963): 203-244.
- Hengirmen, M., (1997), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayın Evi, Ankara.
- Kahraman, T., (1996), *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, TDK yayınları, Ankara.
- Karahan, L., (1991), *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayın Evi, Ankara.
- Karahan, L., (1994), "Türkçede Birleşik Cümle Problemi", *Türk Dili*, 505: 19-23.
- Karahan, L., (2000), "Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine", *Türk Dili*, 583: 16-24.
- Karaörs, M., (1996), "Türkiye Türkçesi İle Azerbaycan Türkçesinin Kelime Grupları, Cümle ve Cümle Çeşitleri (Sentaks) Bakımından Karşılaştırılması", TDAY-Belleten, Ankara, 129-144.
- Koç, N., (1990), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.
- Korkmaz, Z., (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z., (2003), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK yayınları, Ankara.
- Kükey, M., (1975), *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara.
- Mansuroğlu, M., (1988), "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", TDAY-Belleten, Ankara, (1955): 59-71.
- Şimşek, R., (1987), *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Trabzon.

-
- Usta, H. İ., (2000), “Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları İle İlgili Bir Sınıflandırma”, *Türk Dili*, 579: 209-216.
- Üstüner, A., (1998), “Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, 546: 547-549.
- Üstünova, K., (1998), “Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri”, *Türk Dili*, 563: 398-406.
- Yaman, E., (2000), *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, TDK yayınları, Ankara.
- Yavuz, K., Yetiş, K., Birinci, N., (1996), *Türk Dili ve Kompozisyon*, İstanbul.
- Zülfikar, H., (1985), “Cümle Yapılarından Bir Örnek”, *Türk Dili*, 398: 96-98.